

linde övgü niteliğinde ayırıcı vasıflar kullanılmıştır. Bunun yanında hangi sahâbî olursa olsun adı geçtiğinde "radıyallahu anh" (Allah ondan razı olsun) cümlesinin eklenmesi, yine Sünnî müslümanlar arasında genellikle uyulan bir gelenek olmuştur. Bunun yerine Şîî müslüman çevrelerinde Hz. Ali için "aleyhi's-selâm" (Allah'ın selâmı üzerinden eksik olmasının) cümlesi kullanılmıştır. İlk kaynaklarda rastlanmayan ve muhtemelen Şîîler'ce ortaya çıkarılan kerremallahu vecheh tabiri de daha sonra bütün müslümanlarca benimsenmiştir. Bazı müellifler bu ifadeye "fi'l-cenne" ibaresini ekleyerek cümlelerin içeriğini cennet hayatına tahsis etmişlerdir (M. Beyyûmî Mehrân, V, 39).

Kerremallahu vecheh cümlesinin kullanılışı yaygınlaştıktan sonra hangi sebeplerle Hz. Ali'ye yöneltildiği konusunda bazı yorumlar yapılmış ve onun putlara tapmadan müslüman olması en önemli sebep olarak ileri sürülmüştür (İbn Sa'd, III, 21; İbn Hacer el-Heytemî, s. 185). Ayrıca ilk müslüman oluşu da zikredilmiş ve Hz. Peygamber'in çok yakını bulunduğu hatırlatılmıştır. Ancak Resûl-i Ekrem'in nübüvvetine ilkin Hz. Hatice veya Ebû Bekir'in iman ettiği yolundaki karşı görüş ve Resûlullah'a nesep açısından yakınlıkla hısrımlığın dinî-mânevî üstünlük sağlayıp sağlamayacağı konusundaki farklı düşünceler sözü edilen yorumu tatminkâr olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bunun gibi Hz. Ali'nin yüzüne bakmanın bir nevi ibadet sayılacağı yolundaki telakkî de (Muhammed b. Yûsuf el-Gencî, s. 156-162; Şevkânî, s. 204) hem İslâm'ın tevhid ilkesine bağlı ibadet anlayışı hem de konuyla ilgisi açısından isabetli görünmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, III, 19-31; Nesâî, *Haşâ'î-şu emîri'l-mü'minin 'Ali b. Ebî Tâlib* (nşr. Ahmed Mîrîn el-Belûşî), Küveyt 1406/1986, s. 21-42; İbn Şehrâşûb, *Menâkıbü âli Ebî Tâlib*, Beyrut 1405/1985, II, 3-21; Muhammed b. Yûsuf el-Gencî, *Kifâyetü'l-tâlib fi menâkıbi 'Ali b. Ebî Tâlib* (nşr. M. Hâdî el-Emînî), Tahran 1404, s. 156-162; İbn Hacer el-Heytemî, *eş-Savâ'iku'l-muħrika*, Beyrut 1405/1985, s. 185-195; Nûreddin el-Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 432; Şevkânî, *Derri's-seħabe* (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî), Dımaşk 1404/1984, s. 199-229; *A'yânü's-Şî'a*, I, 325-326, 335-336; Mü'min b. Hasan Mü'min eş-Şebencî, *Nürü'l-ebşâr fi menâkıbi âli beyti'n-nebiyyi'l-muħtâr*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-Hicâz), s. 76; M. Beyyûmî Mehrân, *el-İmâm 'Ali b. Ebî Tâlib*, Beyrut 1990, V, 39, 50-52; VI, 149, 327-328; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XXII, 472; E. Ruhi Fiğlali, "Ali", *DİA*, II, 374.

RAMAZAN BİÇER

KERT

XIII ve XIV. yüzyıllarda Herat'ta hüküm süren bir hânedan.

Hânedanın kurucusu Tacik kökenli Şemseddin Muhammed b. Ebû Bekir Kert'tir; dedesi Gur Sultanı Gıyâseddin Muhammed b. Sâ'm'ın veziri idi. Şemseddin, Moğol istilâları döneminde Orta Asya ve Horasan'dan uzaklaşmayan beyler arasında bulunuyordu. Müslümanlara karşı daha ılımlı bir politika izleyen Cengiz'in üçüncü oğlu Ögedey Han, Şemseddin'in Herat ve Belh topraklarında vasal olarak kalmasına izin verdi. Zamanla gücünü arttıran Şemseddin melik unvanını aldı ve hükümdar oldu (643/1245).

Yıkılmış Herat şehrini tekrar mâmur hale getiren Şemseddin ilim adamı, sanatkâr ve tüccarların buraya yerleşmesini teşvik etti; şehir yeniden gelişti ve bir kültür-ticaret merkezi oldu. Şemseddin bu arada Moğollar'la ilişkisini hiç gerginleştirmede; hatta müslümanlar aleyhine verdikleri emirlere dahi uymakta tereddüt göstermedi ve onlarla birlikte Delhi Sultanlığı'na karşı savaflara katıldı. Bu tutumunun sonucunda ölümüne kadar (684/1285) Herat'ta yönetici olarak kaldı. Bununla birlikte kendisinden yardım isteyen müslüman şehirleri adına Moğollar'a tavassutta bulunduğu da olurdu. Nitekim Mültañ kuşatması sırasında (644/1246) valinin ricasıyla Moğollar'ı ikna etmiş ve 100.000 dinar karşılığında şehri yağmalanmaktan kurtarmıştır. Şemseddin, diğer taraftan bölgedeki melikler ve valiler arasında Moğol nüfuzunun yayılması için de çalıştı. 655'te (1257) Delhi sultanı ile arası açılan Mültañ Valisi İzzeddin Balban Kaşlu Han onun gayretleriyle Moğol hâkimiyetine girdi. 1260'tan itibaren Cengiz Han'ın torunları arasında başlayan mücadelede Şemseddin'in Hülâgû'ya karşı müslüman Berke Han'ı desteklemesi beklenirken siyasî sebeplerle Hülâgû'nun yanında yer almış, hatta onun emriyle Moğollar'a karşı direnen bazı müslüman emirlikleriyle savaşımıştır. Nitekim Moğollar'ın vasallığını seçen Lahor ve Mültañ valilerine karşı Delhi sultanına yardım eden Kuh-ı Cud ve Binban Emîri Muhammed Karluk bu sebepten Şemseddin'in hücumuna uğramış (1265) ve sonuçta bölge Moğol hâkimiyetine girmiştir.

Melik Şemseddin'in ölümünden sonra yerine torunu Fahreddin geçti. Bu dö-

nemde Moğollar'ın kendi aralarındaki taht kavgaları sebebiyle zaafa düşmelerinden faydalanan Kertler askerî ve ekonomik güçlerini geliştirdiler; ancak Moğollar'a karşı hiçbir zaman düşmanca davranmadılar. 727'de (1327) Kert Meliki Gıyâseddin, İlhanlı Hükümdarı Ebû Saîd Bahadır Han'la anlaşmazlığa düşerek yanına sığınan Melikü'l-ümerâ Emîr Çoban ile oğlu Calav Han'ı İlhanın emriyle öldürtmekte tereddüt göstermedi. Melik Gıyâseddin'in ölümünden sonra Kert tah-tına sırasıyla oğulları II. Şemseddin (ö. 729/1329), Hâfız (ö. 731/1331) ve Muizzüddin Hüseyin (ö. 771/1370) geçti. 735'te (1335) İlhanlı Devleti'nin dağılmasıyla İran'daki emirlikler bağımsızlık kazandılar ve kendi aralarında hâkimiyet mücadelesine girdiler. Melik Muizzüddin Hüseyin Kert ise Delhi Sultanı Muhammed b. Tuğluk'a bağlılığını bildirdi ve hutbeleri onun adına okutmaya başladı. İbn Battûta, bu duruma memnun olan Delhi sultanının ona ayrıca Sind'deki Bakkar arazisini verdiğini, böylece onun zamanında Kertler'e ait toprakların genişlediğini kaydeder. Delhi ile Herat arasında vuku bulan mektuplaşmalar İbn Battûta'yı doğrulamaktadır. Muizzüddin Hüseyin'in ölümünden sonra oğulları Muhammed Se-rahs'ta ve Gıyâseddin Pîr Ali Herat'ta yönetimi devraldılar. Son Kert meliki Gıyâseddin Pîr Ali zamanında Herat Timur tarafından işgal edildi (783/1381). Bir süre hapsedilen Gıyâseddin ve oğlu daha sonra affedildi, Gıyâseddin Pîr Ali Timur'un vasalı olarak 791 (1389) yılına kadar Herat'ta hüküm sürdü. Aynı yıl Timur Hindistan seferinden sonra Kert hânedanını ortadan kaldırdı. Kertler döneminde Herat'ta birçok cami ve medrese yapılmış, âlim ve sanatkârlar, şair ve edipler himaye edilmiştir. Günümüze ulaşan Kal'a-i İhtiyârüddin dönemin başlıca eserlerinden biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsiri*, II, 38-39; Seyfi-i Herevî, *Târîhnâme-i Herât* (ed. M. Zübeyr es-Siddîki), Kalkûta 1944, s. 141, 157-159; İbn Battûta, *The Travels of Ibn Battuta* (nşr. S. H. Gibb), Cambridge 1971, III, 79-80; Mîrhând, *Ravzatu's-şafa*, Bombay 1883, VI, 125; Celâleddin Ahal Câmî, *Ferid-i Gıyâsî* (nşr. H. Moyyad), Tahran 1977, mektup nr. 32, 41, s. 147-148, 183-184; İqtidar H. Siddiqui, "The Qarlugh Kingdom in the North-Western India During the Thirteenth Century", *JC*, LIV/2 (1980), s. 75-90; a.mlf., "Sultan Muhammad b. Tughluq's Foreign Policy: A Reappraisal", a.e., LXII/4 (1988), s. 1-22; T. W. Haig, "Kert", *IA*, VI, 596-597; a.mlf. - [B. Spuler], "Kart", *EP* (İng.), IV, 672.

İQTIDAR HUSAIN SIDDIQUI